

тактику поведінки; спосіб подачі інформації; прийоми впливу на свідомість; цільову аудиторію. Він дає змогу виявити інтенції спікера, а більш детальний психолінгвістичний аналіз дає змогу аналізувати і самого спікера.

Список використаних джерел

1. "Воскресный вечер" с Владимиром Соловьевым. Записи програм за січень-березень 2015 року [електронний ресурс]. – режим доступу: http://russia.tv/video/show/brand_id/21385/episode_id/1176460

Ю. Крылова-Грек, канд. психол. наук
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

В статье рассматривается политический дискурс с точки зрения психолингвистики, выделены пять компонентов психолингвистического анализа. Согласно указанным компонентам в статье проводится практический анализ материалов политического дискурса.

Ключевые слова: политический дискурс, анализ, стратегия, тактика, семантика, слова-маркеры, символы, аудитория, спикер.

Y. Krylova-Hrek, PhD in Psychology
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

PSYCHOLINGUISTIC ASPECTS OF POLITICAL DISCOURSE

This article discusses the political discourse from psycholinguistic point of view. Five principal elements of the psycholinguistic analysis are given. According to the given elements the article provides practical analysis of materials of the political discourse.

Keywords: political discourse, analysis, strategy, tactics, semantics, marked words, symbols, audience, speaker.

УДК 159.072:519.254

М. Кузьменко, канд. психол. наук
Науково-методичний центр кадрової політики Міністерства оборони України, Київ

ВДОСКОНАЛЕННЯ АЛГОРИТМУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ЧЕРЕЗ ЗАСТОСУВАННЯ "ТЕОРІЇ ЛАТЕНТНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ"

Розглядається "теорія латентної характеристики" та її застосування для вдосконалення алгоритму психологічної діагностики професійної придатності. Наведені варіанти тестових моделей, їхні переваги, сфери застосування, передбачається можливість їхнього застосування у практиці психологічного тестування. На основі здійсненого аналізу окреслюються шляхи вдосконалення алгоритму психологічної діагностики професійної придатності та напрямки подальших досліджень.

Ключові слова: "теорія латентної характеристики", психологічна діагностика, професійна придатність, модель Раша, модель Бірнбаума.

Постановка проблеми. У тестах здібностей, як правило, в запитаннях існує правильна відповідь, на відміну від тестів, що спрямовані на діагностування певної психологічної характеристики (конструкту). Розвиток ресурсних можливостей та розробка нового програмного забезпечення сучасних комп'ютерів дозволяє під новим кутом подивитися на, здавалосьь відомі, речі. Мова йде про застосування математичних алгоритмів аналізу результатів психологічного тестування або тестування рівня розвитку здібностей. Таке розмежування принципове для нас, адже вимагає різних підходів для їх конструювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Об'єктом дослідження багатьох авторів ставала розробка та застосування сучасних методів (алгоритмів) аналізу результатів тестування [3, 5, 7]. Відомо про застосування теорії "латентної характеристики" з метою розробки та обрахування результатів тестування в інтересах зменшення ефекту спотворення при здійсненні персональної оцінки [8, 10]. Попри це, проблему не можна вважати вирішеною остаточно.

Викладення основного матеріалу дослідження. "Теорія латентної характеристики", "сучасна або стохастична теорія тестів" або "теорія моделювання та параметризації тестів", в англійському варіанті має аналоги "Item Response Theory" чи "Latent Trait Model". Вона базується на теорії латентно-структурного аналі-

2. Кара-Мурза С.Г. "Манипуляция сознанием" [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.kara-murza.ru/books/manipul/manipul12.htm>

3. Культуротвірна функція психологічної науки: монографія / Г.О. Балл, Н.А. Бастун, О.В. Губенко, В.В. Депутат, О.В. Завгородня, Ю.М. Крылова-Грек, В.Ф. Литовський, В.О. Медінцев, С.О. Мусатов, І.Є. Разделенко ; за ред. Г.О. Балла. – К. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 264 с.

Надійшла до редколегії 18.06.15

зу (ЛСА), створеної П. Лазарсфельдом та його послідовниками. У межах спеціального психологічного дослідження "American Soldier" застосування ЛСА мало підвищити боєздатність солдатів за рахунок виявлення та усунення тих прихованих факторів, які впливають на поведінку солдатів в бойових умовах, а також чинників, що допомагають подолати страх [2]. В англійській літературі цей термін формувався багато десятиків років, шляхом відкидання низки відмінних характеристик теорії задля скорочення. Нерідко її називають саме сучасною, протиставляючи тим самим класичній теорії тестів. Оцінка якості тесту у ній традиційно зводиться до визначення міри його надійності і питання валидності отриманих результатів.

Класична теорія тестів – підхід, що домінував у тестології до 60-х років 20 століття – до появи IRT. Її основні положення:

Індивідуальний тестовий бал (X_i) i -го досліджуваного виявляється сумою істинного бала випробуваного (T_i) і незалежної помилки виміру (E_i)

$$X_i = T_i + E_i. \quad (1)$$

Істинні компоненти (T_i) не корелюють із помилковими (E_i) компонентами виміру. Тобто, якщо високим значенням тестових балів відповідають і більш високі значення помилок з певним знаком, то такі помилки не можна вважати випадковими.

У конструюванні тестів головним інструментом у межах класичної теорії тестів є забезпечення гомогенності (статистичної узгодженості) тестових завдань, включених в одну тестову шкалу. Первинною інформацією при тестуванні знань є набраний бал досліджуваного (первинний бал), тобто, чим більше завдань виконано досліджуваним, тим вище його бал. Достойнством цієї оцінки є її простота й наочність. Проблема полягає у тому, що первинний бал є не абсолютною, а відносною оцінкою, індикатором підготовленості досліджуваного, а не її мірою. Він істотно залежить від важкості завдань тесту й на іншому тесті може виявитися іншим, причому, сама важкість тесту, у свою чергу, визначається всім контингентом досліджуваних. Крім того, через випадковість вибірки не можна заздалегідь визначити, які завдання за складності дістануться тому, хто тестується. Таким чином, до недоліків можна віднести: залежність оцінок від важкості завдань тесту; залежність оцінок від рівня підготовленості досліджуваного.

Розробник тесту у теорії IRT припускає, що відповіді на завдання тесту можуть бути пояснені шляхом аналізу латентних характеристик, яких за кількістю менше, ніж завдань тесту. Реально ж більшість положень теорії виходить із того, що єдина латентна характеристика пояснює відповіді на завдання тесту. У "серці" цієї теорії перебуває математична модель того, як досліджувані з різними рівнями здібностей за латентними характеристиками повинні відповідати на завдання.

Латентно-структурний аналіз створений для виміру латентних (у тому числі, психічних) властивостей особистості. Він є одним з варіантів багатомірного аналізу даних, до яких належать факторний аналіз у його різних модифікаціях, багатомірне шкалювання, кластерний аналіз тощо.

Теорія виміру латентних рис припускає, що:

Існує одномірний континуум властивості – латентної змінної (x); на цьому континуумі відбувається імовірнісний розподіл індивідів з певною щільністю $f(x)$.

Існує імовірнісна залежність відповіді випробуваного на завдання (пункт тесту) від рівня його психічної властивості, що називається характеристикою кривої пункту. Якщо відповідь має дві градації ("так – ні", "вірно – невірно"), то ця функція є ймовірність відповіді, що залежить від місця, займаного індивідом на континуумі (x).

Відповіді досліджуваного не залежать одна від іншої, а пов'язані тільки через латентну рису. Ймовірність того, що, виконуючи тест, досліджуваний дасть певну послідовність відповідей, дорівнює добутку ймовірностей відповідей на окремі завдання.

У IRT первинною моделлю стала модель латентної дистанції: різниці рівня здібності й важкості тестового завдання ($x_i - b_j$), де x_i – положення i -досліджуваного на шкалі, а b_j – положення j -го завдання на тій же шкалі. Відстань ($x_i - b_j$) характеризує відставання здібності досліджуваного від рівня складності завдання. Якщо різниця велика й від'ємна, то завдання не може бути виконано тому, що для досліджуваного воно занадто складне. Якщо ж різниця велика й позитивна, то завдання також не інформативно тому, що досліджуваний завідомо й правильно його вирішить.

Ймовірність правильного вирішення завдання i -м досліджуваним:

$$P_i(x_{ij}) = f(x_i - \beta_j) . \quad (2)$$

Функції x і $f(b)$ в IRT називаються функціями вибору пункту. Відповідно, перша є характеристичною функцією досліджуваного (властивості), а друга – характеристичною функцією (сили пункту) завдання. Крім "властивості" й "сили пункту" (важкості завдання) в аналітичну модель IRT можуть включатися й інші змінні.

Головна відмінність IRT від класичної теорії тесту у тому, що у ній не ставляться і не вирішуються фундаментальні проблеми емпіричної валідності і надійності тесту: завдання априорі співвідносяться лише з однією (латентною) властивістю, тобто тест заздалегідь вважається валідним. Уся процедура зводиться до одержання оцінок параметрів завдання й до виміру "здібностей" обстежуваних (створенню "характеристичних кривих" ХК). Вважається, що латентні змінні x і b нормально розподілені, тому для характеристичної функції вибирають або логістичну функцію, або інтегральну функцію нормованого нормального розподілення (вони мало відрізняються одна від іншої).

Розробник тесту передбачає, що відповіді на завдання тесту можуть бути пояснені шляхом аналізу латентних характеристик, яких за кількістю менше ніж заданій тесту. Суттю теорії є математична модель того, як досліджувані з різним рівнем вираження характеристики мають відповідати на завдання, тобто досліджувані із вищим ступенем вираження риси більш ймовірно дадуть вірну відповідь на завдання. Найбільш поширеними є модель Раша [9], моделі Бірнбаума (двох- та трьох параметрична) [11]. Крім того, існує й чотирьох параметрична модель В.С. Аванесова [1].

Характеристична крива завдання є одним із центральних понять, графік її відображає функціональну залежність вірогідності "правильної" відповіді на тестове завдання від латентної характеристики (див. рис. 1).

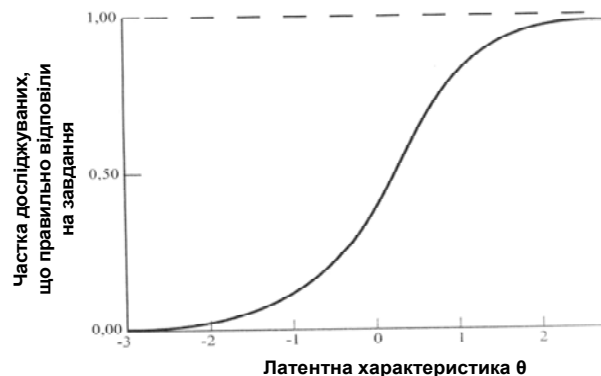

Рис. 1. Графік характеристичної кривої (нормальна огива)

У більшості положень теорії IRT передбачається, що характеристична крива має S-подібну форму (нормальна огива). Як видно із графіку, зі зростанням оцінки латентної характеристики збільшується ймовірність правильної відповіді на завдання тесту.

1. Якщо рухатися зліва направо, то крива безупинно зростає. Про таку криву говорять, що вона зростає монотонно.

2. Нижня асимптота інтегральної кривої нормального розподілу – це горизонтальна вісь, до якої крива наближається, але ніколи не досягає 0. Верхня асимптота – це горизонтальна пряма, проведена через одиничну точку вертикальної вісі.

3. Нормальна огива безпосередньо пов'язана з нормальним розподілом. Якщо бали обстежуваних виражені у вигляді z-оцінок, ми можемо використати таблицю стандартного нормального розподілу, щоб одержати площу під нормальною кривою ліворуч від будь-якої z-оцінки. Ця площа менше ніж 1, тому її можна інтерпретувати як частку. Інтегральна крива стандартного нормального розподілу зображує ці частки як функцію z-оцінок.

Розглянемо ХК, що показує, що для $\theta=2$ ймовірність правильної відповіді дорівнює 0,87. Це можна інтерпретувати в тому розумінні, що випадково обраний із суб-

популяції досліджуваних з $\theta = 2$ виконає завдання правильно з імовірністю 0,87. Еквівалентна інтерпретація означає, що для досліджуваних з $\theta = 2$ частка правильних відповідей на завдання дорівнює 0,87.

Хоча S-подібна форма часто використовується, проте вона не є єдиною можливою. Доцільно обговорити й такий варіант ХК як графік ступінчатої функції. Ця ХК означає, що є мінімальна оцінка латентної характеристики, позначена θ' , нижче якої досліджувані не можуть виконувати завдання правильно, але будь-який досліджуваний з рівнем здібності, рівним або більшим чим θ' , обов'язково правильно відповість на завдання тесту. Такі східчасті функції корисні для ілюстрування фундаментальних положень, проте фактично рідко зустрічаються, тому застосовуються рідко.

У межах однопараметричної моделі Г. Раша завдання характеризуються тільки одним параметром – важкістю. Імовірність правильної відповіді на j-е завдання з важкістю β_j для i-го досліджуваного з рівнем підготовленості θ_i виражається залежністю:

$$P_{ij} = \frac{e^{\theta_i - \beta_j}}{1 + e^{\theta_i - \beta_j}} \quad (3)$$

При конструюванні тесту необхідно одержати ХК всіх завдань. Характеристичні криві можуть накладатися одна на іншу. У цьому випадку надлишкові завдання видаляються. На певних ділянках осі характеристичні криві завдань можуть бути зовсім відсутніми. Тоді розробник тесту повинен додати завдання відсутньої важкості, щоб рівномірно заповнити ними весь інтервал шкали.

У моделі Раша головним недоліком вважають нехтування "крутизною" ХК: "крутизна" їх вважається однаковою. Завдання з більш "крутими" характеристичними кривими дозволяють краще "розрізнити" обстежуваних (особливо в середньому діапазоні шкали здібностей), ніж завдання з більш "пологими" кривими.

Отже, модель була вдосконалена – введено a_g – двохпараметрична модель Бірнбаума.

$$P_{ij} = \frac{e^{\alpha_j(\theta_i - \beta_j)}}{1 + e^{\alpha_j(\theta_i - \beta_j)}} \quad (4)$$

Можливий ще варіант: $X = D a_g(\theta - b_g)$, де D – константа, що може бути обрана довільно, проте, загальноприйнятною нормою є $D = 1,7$; адже тоді ординати $P_g(\theta)$ для логістичної кривої та нормальної огиви не будуть відрізнятися більше ніж на 0,01 ні за якого значення θ :

$$P_g(\theta) = \frac{e^{D a_g(\theta - b_g)}}{1 + e^{D a_g(\theta - b_g)}} \quad (5)$$

Повернемося до рівняння нормальної огиви, який має вигляд [4]:

$$P_g(\theta) = \int_{-\infty}^w f(z) dz \quad (6)$$

$P_g(\theta)$ – це частка досліджуваних з латентною здібністю θ , які відповідають на завдання g правильно. Вираз праворуч – кумулятивна нормальна огива (кумулятивна інтегральна крива нормального розподілу). Це означає, що площа під нормальною огивою між $-\infty$ може бути обчислена. Величина w – число, що визначається рівнянням:

$$w = a(\theta - b),$$

де a – параметр диференціюючої здатності завдання; b – параметр важкості того ж завдання. (Параметри a та b мають аналоги, якими є параметри дискримінативності і важкості завдання у класичній теорії тестів.)

Величина w чи еквівалентний їй вираз $a(\theta - b)$ є подібними до z-оцінки в тому розумінні, що $P_g(\theta)$ являє собою площу ліворуч від точки $a(\theta - b)$ в стандартному нормальному розподілі. Таким чином, якщо досліджуваний має оцінку латентної здібності $\theta = 2$, а ХК для завдання g має значення параметрів $a = 0,5$ $b = 1$, то для цього досліджуваного та завдання g маємо:

$$w = a(\theta - b) = 0,5(2 - 1,0) = 0,5.$$

Через те, що площа ліворуч від точки 0,5 у стандартному нормальному розподілі дорівнює 0,69, то застосування рівняння передбачає, що 69% досліджуваних з $\theta = 2$ дадуть відповідь на завдання вірно.

Тому, якщо ми маємо наближені оцінки величин a та b для завдання g і хочемо знати частку обстежуваних з певною конкретною латентною здібністю, які мають відповідати на завдання правильно, то потрібно виконати наступні дії: обрахувати значення $a(\theta - b)$; використати це значення як z-оцінку, щоб знайти $P_g(\theta)$ в стандартній z-таблиці нормального розподілу.

Слід пам'ятати, що параметри a та b залежать від завдань, тому, ведучи мову про ХК, ці значення часто зазначають як a_g та b_g .

Рівняння функції нормальної інтегральної кривої має вигляд:

$$P_g(\theta) = \int_{-\infty}^{a_g(\theta - b_g)} f(z) dz \quad (7)$$

де $w = a_g(\theta - b_g)$.

Для того, щоб побачити, як змінюється параметр важкості завдання b_g , розглянемо три завдання, які мають однакові значення a_g , проте різні b_g : $b_1 = 0,5$, $b_2 = 1,0$, $b_3 = 1,5$ (див. рис. 2).

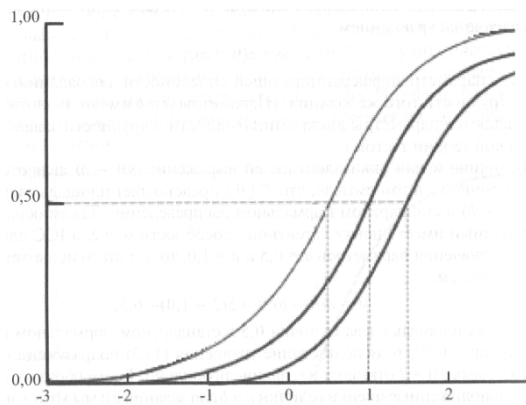

Рис. 2. Характеристичні криві завдання із різними рівнями важкості: $b_1 = 0,5$, $b_2 = 1,0$, $b_3 = 1,5$.

Для кожної ХК вертикальні штрихові лінії вказують на горизонтальній осі оцінку латентної характеристики, для якої $P_g(\theta) = 0,5$ зліва направо 0,5; 1,0 та 1,5 відповідно. Відмітимо, що для першого завдання $P_g(\theta) = 0,5$ при $\theta = b_1$, подібним чином для другого $P_g(\theta) = 0,5$ при $\theta = b_2$, третього $P_g(\theta) = 0,5$ при $\theta = b_3$. Таким чином, значення параметру b_g (важкості завдання) дорівнює оцінці латентної характеристики, за якої половина обстежуваних дасть відповідь на завдання правильно.

Щоб побачити, як змінюється параметр диференціюючої здатності завдання a_g , розглянемо три ХК, для кожної з яких $b = 1,5$; а значення a буде різним: $a_1 = 0,1$; $a_2 = 1$; $a_3 = 100$.

З рис. 3 видно, що перше завдання не розділяє обстежуваних достатньо ефективно, тому що частки обстежуваних, що відповідають на завдання правильно майже однакові для всіх оцінок латентної характеристики. В той самий час третє завдання з $a_3 = 100$ дуже ефе-

ктивно диференціює обстежуваних на тих, у кого оцінки менше 1,45 та тих, у кого більше 1,55. Дійсно, для тих, у кого $\theta \leq 1,45$, частка тих, хто відповів вірно, менше 0,01, тоді, як для тих, хто відповів вірно з оцінками $\theta \geq 1,55$, частка більше 0,99.

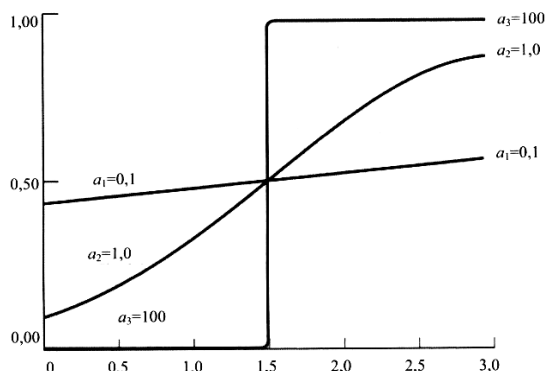

Рис. 3. Характеристичні криві завдання із різним рівнем диференціюючої здатності $a_1=0.1$; $a_2=1$; $a_3=100$

Нарешті, друге завдання з $a_2=1$ є проміжним між першим та третім щодо його диференціюючої здатності. Тобто a_g – це параметр, що визначає нахил чи крутизну ХК. Завдання з пологими кривими мають низьку ефективність для диференціації обстежуваних.

Існує й трьохпараметрична модель Бірнбаума, де вводить параметр вгадування правильної відповіді:

$$P_j = C_j + (1 - C_j) \frac{e^{\alpha_j(\theta_j - \beta_j)}}{1 + e^{\alpha_j(\theta_j - \beta_j)}}, \quad (8)$$

де C_j – вірогідність правильної відповіді на завдання j в тому випадку, якщо досліджуванний вгадував відповідь на запитання. На нашу думку, таку модель варто застосовувати для тестів, що мають єдину правильну відповідь, при здійсненні вибору із варіантів, кількість яких більше за два. Хоча для психологічних тестів також вважається можливим застосування трьохпараметричної моделі, привласнивши показнику C_j значення соціальної бажаності схвальної відповіді на тестове завдання.

В той же час В. Аванесов додатково ввів параметр "внутрішня валідність завдання" і для нас має радше науковий, аніж практичний інтерес [6]:

$$P_j = C_j + (1 - C_j) \frac{e^{\alpha_j(\theta_j - \beta_j)}}{1 + e^{\alpha_j(\theta_j - \beta_j)}}. \quad (9)$$

Висновки з даного дослідження. Основним завданням професійно-психологічного відбору є виявлення та відсів кандидатів, що не задовольняють параметрам, які перевіряються. У той самий час, за умови відсутності таких протипоказань, необхідно здійснити до-

бір кандидатів, які найбільше відповідають специфічним параметрам. Вбачається доцільним здійснити обчислення параметрів тестових завдань психологічних тестів в інтересах ефективного відбору та добору. Це стосується таких параметрів, як диференціююча здатність завдання та параметр важкості. Головною перевагою такого рішення є визначена (через застосування перевірених "класичних тестів") валідність, що не ставить під сумнів "працездатність" тестового запитання.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у визначенні вказаних параметрів тестового завдання із застосуванням відповідного програмного забезпечення (WINSTEPS, R, RUMM 2020) та подальшої розробки інструментарію потенційно, що дозволить досягти скорочення кількості тестових завдань та підвищити ефективність діагностичної процедури. Особливе місце займає діагностування психологічних конструктів (характеристик), у завданнях яких міститься чинник соціальної бажаності (привабливості) тієї чи іншої відповіді. Розробка шляхів його нівелювання проводиться переважно зарубіжними фахівцями, аналіз досягнень яких представляє великий інтерес. Вдосконалення алгоритму психологічної діагностики професійної придатності дозволить суттєво покращити її процедуру за умови розробки адекватної технології, застосування комп'ютерної техніки та відповідного програмного забезпечення.

Список використаних джерел

1. Аванесов В.С. Педагогическое измерение латентных качеств // Педагогическая диагностика. – 2003. – № 4. – С. 69–78.
2. Аванесов В.С. Item Response Theory: Основные понятия и положения. Назва з екрану. Режим доступу: www.testolog.narod.ru/Theory59.html
3. Карданов Р.С. Разработка и программная реализация методов анализа результатов массового тестирования : автореф. дис. ... канд. техн. наук. – Великий Новгород, 2011. – 20 с.
4. Крокер Л. Введение в классическую и современную теорию тестов. – М.: Логос, 2010. – 668 с.
5. Куравский Л.С., Юрьев Г.А. Использование марковских моделей при обработке результатов тестирования / Л.С. Куравский, Г.А. Юрьев // Вопросы психологии. – 2011. – № 2, 2011. – С. 112–121.
6. Лаврухина Н.А., Абасова Н.И. Методы оценки качества тестов по результатам тестирования / Н.А. Лаврухина, Н.И. Абасова // Информационные технологии и проблемы математического моделирования сложных систем. – Иркутск: ИИТМ ИргУПС. – 2010. – Вып. 8, С. 124–134.
7. Arnold Smit, Henk Kelderman and Henk van der Flier Latent Trait Latent Class Analysis of an Eysenck Personality Questionnaire Methods of Psychological Research Online. 2003, Vol. 8, No. 3, pp. 23–50.
8. Chernyshenko O.S., Stark S., Prewett M. S., Gray A. A., Stilson F. R. & Tuttle, M.D. (2009). Normative scoring of multidimensional pairwise preference personality scales using IRT: Empirical comparisons with other formats. Human Performance, 22, 105–127.
9. Rasch G. Probabilistic models for some intelligence and attainment tests. Chicago: The Univ. of Chicago Press, 1980.
10. Stark S. A new IRT approach to test construction and scoring designed to reduce the effects of faking in personality assessment [Doctoral Dissertation]. University of Illinois at Urbana-Champaign, 2002.
11. Wright B.D., Masters G.N. Rating scale analysis. Rasch measurements. Chicago: MESA Press, 1982.

Надійшла до редколегії 06.07.15

М. Кузьменко, канд. психол. наук

Научно-методический центр кадровой политики Министерства обороны Украины, Киев

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ АЛГОРИТМА ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ДИАГНОСТИКИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПРИГОДНОСТИ ВОЕННОСЛУЖАЩЕГО С ПОМОЩЬЮ ПРИМЕНЕНИЯ "ТЕОРИИ ЛАТЕНТНОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ"

Рассматривается "теория латентной характеристики" и ее приложения для совершенствования алгоритма психологической диагностики профессиональной пригодности. Приведены варианты тестовых моделей, их преимущества, области применения, рассматривается возможность их применения в практике психологического тестирования. На основе осуществленного анализа очерчиваются пути совершенствования алгоритма психологической диагностики профессиональной пригодности и направления дальнейших исследований.

Ключевые слова: "теория латентной характеристики", психологическая диагностика, профессиональная пригодность, модель Раша, модель Бирнбаума.

M. Kuzmenko, PhD in Psychology

Scientific and Methodological Centre for personnel policy of the Military of Defense of Ukraine, Kyiv

IMPROVEMENT OF THE ALGORITHM OF PSYCHOLOGICAL DIAGNOSTICS OF PROFESSIONAL APTITUDE OF A MILITARY SERVICEMAN THROUGH APPLICATION OF THE "THEORY OF LATENT CHARACTERISTICS"

The article refers to the "Theory of latent characteristics" and its application to improve the algorithm of psychological professional competence diagnostics. The variants of test models, their advantages and scope of application, the possibility of their application in practice of psychological testing are presented. The analysis outlines the ways of improving the algorithm of psychological professional competence diagnostics and directions for further research.

Keywords: Theory of latent characteristics, psychological diagnostics, professional competence, Rasch model, Birnbaum model.

УДК 159.98:351.74

В. Лефтеров, д-р психол. наук, проф.
Одеський національний медичний університет, Одеса

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ ПСИХОТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розкриваються концептуальні та методичні аспекти використання психотренінгів у професійній підготовці фахівців екстремальних видів діяльності. Психотренінгові методи у системі професійної підготовки є сполучною ланкою між теорією і практикою психологічного забезпечення професійної діяльності представників силових структур. Завдяки феноменам тренінгу можливо значно поліпшити якість професійної підготовки персоналу, продовжити його професійне довголіття.

Ключові слова: фахівці екстремальних видів діяльності, професійна підготовка, психологічний тренінг, впровадження психотренінгових технологій.

Постановка проблеми. Дослідження та розробка психологічних проблем підвищення ефективності діяльності представників ризиконебезпечних, екстремальних професій на сучасному етапі розвитку України є вкрай актуальними. В умовах російської військової агресії на Сході України, підтримки РФ сепаратистів на Донбасі і Луганщині значно зросли професійні вимоги до особового складу силових міністерств і відомств України, і тому особливого значення набуває впровадження інноваційних технологій у системі професійної підготовки персоналу.

Психологічні тренінги є однією з найбільш ефективних і перспективних технологій особистісного і професійного розвитку захисника Батьківщини. Вони, з огляду на методичну універсальність, практичну спрямованість і доступність, стають складовою особистісного і професійного удосконалення людини. На сьогодні тренінгові технології є дієвим, визнаним у світі засобом підготовки персоналу в різних галузях професійної діяльності, інтенсифікації самої діяльності і розвитку організації у цілому. Інтенсивне інтерактивне навчання під час тренінгу дозволяє за короткий термін опанувати великий обсяг інформації та закріпити отримані знання й уміння на практиці.

Психологічні тренінгові технології слід розуміти як науково обґрунтовану і практично доцільну сукупність знань і засобів проведення психологічних тренінгів із персоналом різних організацій, яка сприяє високопродуктивному виконанню організаційних цілей і завдань. Це – унікальна соціально-психологічна реальність, що забезпечує соціальний прогрес у постіндустріальному суспільстві.

Слід зазначити, що на сьогодні у науці та практиці ще не достатньо розроблені концептуальні та методичні засади застосування інтерактивних форм і методів професійного навчання та розвитку представників ризиконебезпечних професій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Психотренінги активно застосовуються у системі професійної підготовки працівників екстремального профілю діяльності багатьох зарубіжних країн вже понад 20 років. Так, у США були впроваджені інновації у підготовці полі-

цейських, зокрема, застосування тренінгів, у тому числі тренінгу вербальних і невербальних форм комунікацій, основу якого складає отримання поліцейськими вербальних і невербальних навичок спілкування, за допомогою яких можна запобігти силовим діям під час вирішення конфліктів [1].

Ще у Німеччині, середини 90-х років ХХ сторіччя, була організована ціла система проведення антистресових комунікаційних тренінгів для поліцейських. Такі тренінги сприяють утвердженню принципів гуманності, демократизму, паритетності, кооперації, відкритості, толерантності, орієнтації на особистість, як у безпосередній роботі поліції, так і у відносинах власне у колективах поліцейських підрозділів [2].

Останнім часом в Україні активізовані дослідження різноманітних психологічних чинників і феноменів професійної діяльності представників ризиконебезпечних професій. Зокрема, дослідження щодо професійного стресу працівників органів внутрішніх справ, здійснене О.В. Тімченком, психологічних засад управління персоналом ОВС, здійснене В.І. Барком, соціально-психологічних основ збереження психічного здоров'я військовослужбовців, здійснене Є.М. Потапчуком та інші [3, 4, 5].

Зауважимо, що у багатьох наукових психологічних дослідженнях, поряд з іншими психологічними методами і заходами удосконалення професійної діяльності та підвищення психологічної надійності персоналу пропонується застосування психологічних тренінгів.

Метою статті є теоретичний аналіз стану розробки концептуальних та методичних засад підвищення ефективності професійної підготовки представників ризиконебезпечних професій за допомогою психологічних тренінгових технологій.

Викладення основного матеріалу дослідження. Фахівці Збройних Сил України, СБУ, МВС, ДСУНС та інших міністерств та відомств, діяльність яких характеризується високим рівнем екстремальності та підвищеним ризиком для життя і здоров'я, впродовж усієї служби удосконалюють свою професійну майстерність у системі безперервної професійної підготовки, в тому числі перепідготовки і підвищення кваліфікації. Профе-